

Türk Tekstil İhracatının Uluslararası Ticarete Karşılaştığı Anti-Damping ve Kota Uygulamalarının Genel Çevresi

İlker PARASIZ
Prof. Dr.
Uludağ Ün. İ.İ.B.F. BURSA

Son yıllarda gelişmiş ülkelerin uyguladıkları himayeci dış ticaret politikaları yeni bir merkantilist döneme girildiği izlenimini vermektedir.

Özellikle 1970'li yıllarda gelişmekte olan ülkelerin tekstil ihracatında görülen önemli artışlar Amerikan tekstil kısıtlama programını ve dislokasyon sorununu gündeme getirmiştir. Bunun sonucu olarak 1973'te çok elyafıllar anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmalar 1977, 1981 ve 1986 yıllarında yenilenerek 1991 yılına kadar uzatılmıştır.

MFA anlaşmasının III. maddesinde yer alan "piyasa bozulması sorunu" ülkemiz de dahil olmak üzere pek çok az gelişmiş ülkenin tekstil ihracatlarında karşılaştıkları temel engeldir.

THE GENERAL FRAMEWORK OF ANTI-DAMPING AND QUOTA RESTRICTIONS ENCOUNTERED BY TURKISH TEXTILES EXPORTS IN INTERNATIONAL TRADE

In recent years there has been an increase in protectionist sentiment and many believe that the world confronts an era of neomercantilism.

The American textile restriction program and the dislocation problem have become urgent to countries in the 1970's with extraordinary growth in the developing countries textiles exports. As a result MFA (Multifibre Arrangement) were adapted in 1973 and this arrangement was renewed in 1977, in 1981 and finally in 1986 which will be in force until 1991.

"The problem of market disruption" is included in the MFA's Article III. which has been the main obstacle for exports of textile products from less developed countries including Turkey.

Türk tekstil ihracatıyla ilgili olarak ülkemiz bir yandan İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) anlaşması çerçevesinde haksız rekabet ve anti damping öte yandan da 1973'te imzalanan ve en son 1986'da 1991'e uzatılan Çok Elyafıllar Anlaşması (MFA - Multifibre Arrangement) çerçevesinde güçlüklerle karşılaşmaktadır.

Bu makaledeki amacımız tekstil sektöründe etkinlik gösteren kişi ve kuruluşları, batılı endüstrilemiş ülkelerin uluslararası ticaretin hangi yönde gelişmesini istediklerini ve bu sırada da ne gibi sorunlarının olduğunu ve bunun için ne önlemler aldıklarını ortaya koyarak, ülkemizle ilgili konuların çözümlenmesinde görülen bilgi eksikliği ve yanlış anlamaların ortadan kaldırılmasına yardımcı olabilmektedir.

1. DÜNYA TİCARETİNİ SERBESTLEŞTİRME ÇABALARI:

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya ticaretini serbestleştirmek amacıyla düzenlemelere gidilmiştir. Bu amaçla 1947-1948 yıllarında Havana'da toplanan elli kadar ülkenin temsilcileri "Uluslararası Ticaret Örgütü" "ITO -International Trade Organisation" adlı bir örgütün kuruluş yasasını hazırladılar. ITO'nun görevi dünya ticaretini serbestleştirmek konusunda çalışmalar yapmaktır. İTO resmen kurularak faaliyete geçmemekle birlikte, iki yanlı tarife indirimlerini sağlamak üzere Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması "GATT, General Agreement on Tariffs and Trade" adlı bir anlaşma imzalanmış ve bu anlaşma 1948'de yürürlüğe girmiştir. GATT temelde bir sözleşme olmakla birlikte, dünya ticaretinin serbestleştirilmesi doğrultusunda çalışmalar yapmakla görevli sürekli bir uluslararası kuruluş durumuna gelmiştir.

Dünya ticaretinde özellikle Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda damping sorununun gündemde kalışı İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında GATT çerçevesinde uluslararası kurallar konulmasını gerektirmiştir. 1 Ocak 1948 tarihinde yürürlüğe giren GATT anlaşmasının 1. maddesi tarifelerinin yavaş yavaş, kotalarınsa hemen kaldırılarak dünya ticaret sisteminin serbestleştirilmesini öngörmektedir. Aynı yıllarda kurulan IMF, "International Monetary Fund" Dünya Bankası ve GATT ülkelerde tam istihdam, düzenli döviz kurları ve serbest ve genişleyen ticaretin başarılmasını amaçlayan düzenlemeler içindeydiler. Anlaşmanın VI. maddesi anti-damping ve telafi edici vergilerle ilgili hükümler ortaya koymaktadır. Ancak sözleşmenin yürürlüğe girdiği ilk yıllarda bağlayıcı nitelikler taşımaması anti-damping ile ilgili hükümlerin uygulanmasında tam bir başarı sağlanamamasına yol açmıştır. Sonunda 1962-1967 Kennedy-Round görüşmeleri sonucu anti-damping yasası tarife dışı bir engel şeklini almış ve GATT'ın VI. maddesinin uygulamasına ilişkin Anti-Damping Kodu düzenlenmiştir. Adı geçen kodla ülkeleri bağlayıcı nitelikte hüküm ve prosedür getirilmiştir.

Bu gelişmelere karşın bu kez de ABD ve diğer GATT'a bağlı bazı ülkelerin yasama meclislerinde bu yeni durum onaylanmadığı için anti-damping ve anti-sübvansiyon uygulamaları uluslararası bir bütünlük kazanamamıştır. Bu kez de 1973'den 1979 sonuna kadar süren Tokyo - Round görüşmeleri sonucu, ülkelerdeki uygulama farklı-

lıkları geniş olarak giderilmiş ve sübvansiyonlar ve telafi edici önlemlerle ilgili GATT'ın VI., XVI. ve XXII. maddelerinin yorumu ve uygulanması "Subvansiyon ve Telafi Edici Vergiler Kodu" altında anlaşmaya varılmıştır. Anti-damping ve telafi edici vergiler arasındaki benzerlikler gözönüne alınarak 1967 Anti-Damping Kodu yeniden düzenlenmiş ve bu düzenlemede Sübvansiyon ve Telafi Edici Vergiler Koduyla uyum sağlanmıştır.

Ülkemiz karşılaştığı damping yaptığı iddiaları karşısında ABD ile aramızda gösteren anlaşmazlık sonucu, GATT'ın "Subvansiyonlar Kodu"na yani Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın VI., XVI. ve XXII. maddelerinin yorumu ve uygulanması ile ilgili anlaşmayı 27.2.1985 tarih ve 85/9155 sayılı kararla onaylamıştır ve 1.3.1985 tarih ve 18681 sayılı Resmi Gazete'yle anlaşma yayınlanmıştır.

1.2. Damping ve GATT Sisteminde Haksız Ticari Rekabete Karşı Önlemler

GATT sözleşmesine göre damping normal değer altındaki fiyatlar ile yapılan ithalatın gerek miktar gerekse satış koşulları açısından ithalatçı ülkedeki üreticiler aleyhine artış göstermesidir. Bunun ekonomik anlamı ise fiyat farklılaştırması şeklinde tanımlanabilir. Şöyleki;

— İhracatçıların dış pazarlara, kendi yerel pazarındaki fiyatından çok daha düşük fiyatla satış yapması veya,
— Değişik ülkelerde değişik fiyatlarla satış yapması "damping"dir.

GATT kurallarına göre üye ülkelerden birisi kendi ihracatçısına ihraç ettiği mala sağladığı dolaylı veya dolaysız teşviklerle dünya fiyatları altında ihraç yapmasını sübvansiyonla sağlayarak başka ihracatçı veya ithalatçı ülkelerin endüstrilerini zarara sokarsa haksız ticari faaliyette bulunmuş sayılır. İthalatçı ülke de kendi endüstrisini ve bozulan fiyat yapısını korumak için "telafi edici vergi" koyabilir.

GATT sözleşmesi haksız ticari faaliyetlerle karşı karşıya kalan ülkelere anti-damping ve telafi edici vergi soruşturması yapabileceklerini öngörmektedir (Madde VI). Soruşturmada telafi edici vergi yabancı hükümetlerin sağladığı sübvansiyonlar, anti-damping işlemleri de yabancı ihracatçıların faaliyetlerine yöneliktir. Genelde anti-damping soruşturmaları daha yaygındır.

1.2.1 AET'de Anti-Damping ve Telafi Edici Vergi Uygulamaları

1.2.1.1 Korumacı Önlemler

Korumacı önlemlerin arttığı AET'de uygulamalar dört alanda olmaktadır. Bunlar anti-damping, telafi edici vergiler, 288/82, 1765/82 ve 1766/82 nolu tüzüklere göre ithalatın kısıtlanmasını içerir korumacı önlemler ve ABD'nin bölüm 301 Soruşturmasını model alan 2641/84 sayılı tüzük çerçevesinde, yerel üreticilere rakip üreticilerin üçüncü ülke pazarlarındaki yasal dışı faaliyetlerini kapsayan yeni ticari politika aracı ve teknik engeller ve benzeri görünmez engellemelerdir.

Bu önlemlerden en çok uyulanan anti-damping alanında olanıdır.

1.2.1.2 Önlemlerin Yürütülmesi

Anti-damping ve telafi edici vergi mevzuatına ilişkin tüzükte komisyon, Bakanlar Konseyi ve üye ülkeler arasında görev bölümü yapılmıştır. AET'de temel yasama ve karar verme organı olan Bakanlar Konseyi son karar organıdır. Bir de soruşturmada eşgüdüm görevi yapan Danışma Komitesi vardır.

GATT anlaşmasını imzalayan veya imzalamayan tüm ülkelere aynı şekilde uygulanan AET mevzuatına göre anti-damping soruşturmasının başlaması için,

— Topluluğa ithal edilen malın fiyatının benzerlerinin normal değerlerinden düşük olması,
— İthal edilen ürünün, AET'de kurulmuş bir endüstriye maddi zarar vermesi veya benzer bir endüstrinin kuruluşunu geciktirmesi,
— Topluluğun çıkarlarının müdahaleyi gerektirmesi gerekli kılması, gerekmektedir.

GATT mevzuatına paralel bir şekilde AET mevzuatına göre normal değer, ihracatçı yapılan bir ürün için normal ticari işlemler çerçevesinde reel olarak ödenmiş veya ödenecek mukayese edilebilir fiyattır. Yani normal değer saptanmasında temel alınacak fiyat ihracatçı veya üretimin gerçekleştirildiği ülkede benzer ürün için fiilen ödenen veya ödenebilir verel fiyattır.

İhraç fiyatının belirlenmesi genel olarak normal değer hesaplanmasından daha kolaydır. İhraç fiyatı AET'ye ihraç amacıyla satılan ürün için ödenen veya ödenebilir fiyat olarak kabul edilmektedir.

Damping durumunun saptanmasında AET'ye ithal olunan ürünün normal değeriyle ihraç fiyatı arasında bir karşılaştırma yapılır. Damping marjı normal değerle ihraç fiyatı arasındaki marjdan oluşur.

Dampingli ve sübvansiyonlu ithalat hacmi ve fiyatlar AET'nin ithalatında uğranılan zararların saptanmasında en önemli unsurdur. Bunun yanısıra üretim miktarı, kapasite kullanımı, satışlar, piyasa payı, fiyatlar, kârlar, yatırım hasılatı, nakit girişi, istihdam girişi, istihdam hacmi gibi ekonomik etmenlerde zarar durumunun saptanmasında en önemli ölçüt damping marjıdır. Genellikle de AET'nin uyguladığı anti-damping vergisi, damping miktarını aşmaz.

AET mevzuatına göre şikayeti AET içindeki herhangi bir endüstri dalına mensup bir özel veya tüzel kişi ya da herhangi bir birlik yapılabilir.

1.2.2 ABD'de Korumacı Önlemler ve Anti-Damping Mevzuatı

1.2.2.1 Korumacı Önlemler

ABD dünyada serbest ticaret politikasının öncülüğünü yapmakla birlikte ABD'de de korumaya ilişkin birçok yasalar bulunmaktadır. Bu alandaki iki tür yasadaki söz edilebilir. Haksız ticari faaliyetlere ilişkin yasalar ve haksız ticari faaliyetleri kapsamayan yasalar.

1.2.2.1.1 Haksız Ticari Faaliyetlere İlişkin Yasalar

Anti-damping, telafi edici vergiler, ABD ticari markaları, patentleri ve telif haklarının ihlalini içeren (bakın 337) soruşturmaları ve ABD üreticilerine rakip üreticilerin haksız ticari faaliyetlerini içeren (bakın 301) soruşturmaları.

1.2.2.1.2 Haksız Ticari Faaliyetleri İçermeyen Yasalar

— GATT'ın XIX. maddesinin model olarak alındığı köken, ülke gözetmeden herhangi bir ürünün ithalatındaki artış nedeniyle ABD'deki üreticinin zarar görmesini içeren güvenlik hükmü (Bakın 201).

— Hükümet programını bozabilecek tarım ithalatını içeren bölüm 22 soruşturmaları.

— Milli güvenliği tehlikeye düşürecek miktar ve koşullardaki ithalatı içeren (bakın 232) güvenlik soruşturmaları.

1.2.2.2 Önlemlerin Yürütülmesi

ABD'de anti-damping ve telafi edici vergi soruşturmaları Ticaret Bakanlığı ve Uluslararası Ticaret Komisyonu (ITC-International Trade Commission) tarafından yürütülmektedir. Kongre'den bağımsız olarak çalışan ITC yerel üreticilerin dampingli veya sübvansiyonlu ithalattan zarar görüp görmediğini araştırır, kanıt toplar ve başkana uyarılarda bulunur.

Ticaret Bakanlığı bünyesindeki Uluslararası Ticaret Dairesi "ITA-International Trade Administration" anti-damping ve telafi edici vergilerin yönetiminden sorumludur. ITA, ihracatçı ülkede verilen sübvansiyon miktarını belirlemeye ve üretimin maliyetini bulmaya yönelik çalışma yapmaktadır.

ABD'de anti-damping soruşturmaları çoğunlukla endüstri sahipleri tarafından ITC ve ITA'ya yapılan şikayet üzerine başlatılmaktadır. Bunun yanısıra hükümetin de soruşturma yapma yetkisi vardır.

ITC ve ITA'ya yapılan şikayette,

— İthal edilen malın atıl değerinin (fair value) altında satıldığı,

— Yerel endüstrinin maddi zarar gördüğü veya görülebileceği,

— İthalatın, ilgili endüstrinin kurulmasını fiilen geciktirdiği savlarından biri yer alır.

ITA'nın atıl değer altında satış yapıldığını belirlemesi ve ITC'nin ABD'deki kurulu endüstrilerin önemli zarara girdiğini ve bir endüstrinin kurulmasını önemli alanda geciktirmesini belirlemesi durumunda anti-damping vergisi Ticaret Bakanlığı tarafından uygulamaya konur.

2. GÜNÜMÜZDE DÜNYADAKİ YENİ HİMAYECİLİK AKIMLARI VE GATT'IN DELİNİMESİ SORUNU

2.1 Yeni Himayeciliğin Ortaya Çıkışı

Günümüzde gelişmekte olan ülkelerin ve bu arada

ülkemizin endüstrileşmiş batı ülkelerine yönelik özellikle pamuklu tekstil ürünlerindeki en büyük sorunumuz bu ülkelerin uyguladıkları tarife ve tarife dışı engellemelerdir.

ABD hükümetleri çoğu kez iktisatçıların serbest ticaret tartışmalarına tarife indirimlerinden zarar gören üreticilerin kınamalarına göre daha az önem vermektedir. Bunun bir nedeni ABD dış ticaretinin ABD ekonomisi içindeki görece önemsizliğidir. Öyle ki, günümüzde bile Amerikan üretiminin % 7'si ihraç edilmektedir.

Buna karşılık birçok ekonomi için ticaret son derece önemlidir. Örneğin İsveç, İngiltere, Kanada gibi ülkelerde ihracat gayri safi milli hasılların % 20'siyle % 25'ini oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu ülkelerin dış ticaretlerindeki gerilemenin bu ülkelerin ekonomileri üzerinde yıkıcı etkisi olmaktadır. Oysa ABD'nin dış ticaretindeki dalgalanmaların ABD ekonomisi üzerindeki etkisi önemli değildir.

Buna karşın 1960'lı yıllarda ABD'de özellikle tekstil ürünlerinin ABD'ye ithalatına karşı Yeni Merkantilizm adı verilen bir akımın başladığını görüyoruz. Bu Yeni Merkantilizm'in amacı ülke yararlarını "komşum dilencidir" politikasından korumak ve ticaret kısıtlamaları yoluyla iç ekonomik büyüme sağlamaktır. Bu açıdan ABD'de 1962'den beri dizi endüstri malı ithalatı, miktar kısıtlamalarına bağlanmıştır. bunlardan bir kısmı yabancılar tarafından gönüllü kısıntı yapmak şeklinde sağlanmıştır. Bunların sayısı 67'dir. Bu anlaşmaların italatı kısıtlayıcı etkisi Kennedy-Round görüşmelerinin tarife indirimlerinin liberasyon etkisinden daha büyüktür.

1964 ve 1965'de yünlü tekstil ithalatı konusunda gönüllü kısıtlama görüşmeleri başlatılmıştır.

Ancak bu görüşmeler himayeciliği yaygınlaştırmak için çelik, sentetik ve yünlü tekstille sınırlı tutulmuştur.

Kasım 1971'de iki taraflı tekstil kota anlaşmalarına ABD ve Japonya, Kore, Taiwan ve Hong-Kong arasında varılmıştır. Bu durumda temel bir sorun ortaya çıkmıştır. Keskin rekabet ve önemli ithalat artışları karşısında hangi politik önlemler alınacaktır? Potansiyel ithalat, kotalar aracılığıyla önlenebilecek miydi, veya sapmaların sosyal ekonomik ve politik maiyeti katlanılmaya değer miydi?

2.2 Dışlokasyon Sorunu

Serbest ticarete taraftar olanlar için en önemli açmaz "dışlokasyon" veya özel endüstri sorunları olarak anlatılabilir.

Örneğin ABD'de mukayeseli avantajlar çerçevesinde bazı büyük endüstriler etkinliğini yitirmiştir. Bu alanlarda yapılan ithalatın büyüklüğü, hızlığı bu endüstrilerin istihdam sermayenin yeniden tahsisi için gerekli ayarlama sürecini bunlarla tanımamaktadır.

Ayarlama sürecinin acılı sosyal ve politik maliyetinin yüksekliği özellikle tekstil sanayiinde ABD'yi ürkütmüştür. İşte iç ayarlanmalardaki kısa dönemli sıkıntılardan kaçınmak için ülke dış dünyayı kendi koşullarına uymasın için değiştirmeye çalışmakta veya kendini dış dünyadan soyutlamaktadır.

Oysa GATT'da tarife dışı ticari engellerin zararlı etki-

leri ortaya konulmuştur. Buna karşın eğer bir ülke himayeciliği giderecekse bunun için GATT'ın öngördüğü temel ilke (XI. 1 madde) nicel kısıtlamalar yerine tariflere şekline olmasındır. Nicel kısıtlamalara sadece para rezervlerindeki ciddi düşüşü durdurmak (XII. 2, XVIII. 9) az gelişmiş ülkelerin ödemeler bilançosu açıklarını karşılamak (XVIII. 9) yerli tarım programlarını desteklemek (XI. 2) için izin verilmiştir.

Kuşkusuz, özel endüstriyel sorunlar için tarifeler, kotalardan daha az etkindir. Ancak GATT için tarife kotalardan daha önce gelmektedir. Çünkü fiyat sistemi halâ çalışmasını sürdürmektedir.

Çünkü ülkelerin tarifelerde denkleştirici değişiklikleri karşılıklı olarak görüşmek olanağı vardır. Oysa tarife dışı engelleri pazarlıklarla eşitlemek çok daha güçtür.

1950'li yıllarda "dışlokasyon" problemi Japonya'nın gösterdiği olağanüstü ihracat gelişmesi karşısında gündeme geldi. 1950'li yılların sonlarında da dikkatle gelişmekte olan ülkelerin pamuklu tekstil ihracatına çevrildi.

1959 yılında ABD GATT'den "dışlokasyon" sorunu incelemesini istedi. GATT'ı imzalayan taraflar "dışlokasyon" sorunu aşağıdaki unsurların bütünüyle ilgili bu durum olarak tanımladılar.

1- Özel bir kaynaktan özel bir ürünün ithalatında ani ve önemli artış veya potansiyel artış olması,

2- İthal edilen malın benzer kalitedeki örneklerinin ithal edildiği ülkedeki fiyatından önemli oranda düşük olması,

3- Yerli üreticilerin bundan büyük zarar görmesi,

4- İkinci şıktaki fiyat farklılığı, fiyat saptanmasına veya oluşumuna veya damping uygulamalarına hükümet müdahalesiyle katlanmaması.

GATT tarafından piyasa sapmalarına karşı 1961'e kadar çok şey yapılmadı. Başkan Kennedy iktidara gelince pamuklu tekstil endüstrisini Asya ülkelerinden yapılan ithalattaki büyük artıştan kurtarmak için söz verd. Sonunda GATT, ABD'nin istediğini kabul etti ve pamuklu tekstil ürünleriyle ilgili ülkelerle 1962'de uluslararası pamuklu tekstil ticaretiyle ilgili uzun dönemli bir sözleşme yapıldı ve 33 ülke bunu imzaladı. Bu anlaşma 1973'lerde Çok Elyaflılar Anlaşmasına dönüştü.

Uzun Dönemli Pamuklu Tekstil Düzenlemesiyle ilgili olarak gelişmekte olan ülkelerin en büyük şikayeti pazar bozulması kriteriyle ilgili belirsizlikti. Ayrıca bu sözleşme gelişmekte olan ülkeleri tekstilin ötesinde, transistör, daktilo, oyuncak, çatal bıçak takımı, deri mamüller, elektrikli aletler konusunda da benzer sözleşmeler yapmaya aday yapmaktaydı.

Gerçi daha sonradan bazı tekstil malları ithalatçısı olan ülkeler ikili anlaşmalarla kotalarda bazı artışlar sağlanmışlar da bu kısıtlı kalmıştır. Sonunda birçok gelişmekte olan ülkenin pamuklu tekstil ihracatında şiddetli kısıtlamalar gelmiştir. Böylece diğer tekstil malları ihracatına göre ihracattaki görece payı düşmüştür.

Nixon, başkanlık kampanyası sırasında ilke olarak daha serbest ticarete inanmakla birlikte tekstilin özel bir durumunun olduğunu vurgulamıştır. Özellikle Güneyde tekstil endüstrisinin duyarlı rolünü de göz önünde tutarak tekstil ithalatı konusunda birşeyler yapacağını söylemiştir.

Nixon'un başkanlığı döneminde tekstil karmaşık sorun olarak kalmıştır.

— ABD'de ulusal eksek istihdam istenilenin üstündeydi ve tekstilin sağladığı istihdam tüm üretim sanayinin sekizde biriydi. Dolayısıyla düzensiz ithalat özellikle siyahların, İspanyol ve diğer azınlıkların istihdam alanlarını tehdit ediyordu.

— Tekstil, ABD ödemeler bilançosu sorununun da bir parçası olmuştur. ABD'de 1960'lı yıllarda ödemeler bilançosunda geleneksel ticaret fazlası ortadan kalkıp 1970'lere doğru açığa dönüşürken, Japonya'nın ticaret bilançosunda fazlalat oluşmakta yabancı döviz rezervi birikimi artmaktaydı.

Daha önce de vurguladığımız gibi her ne kadar dış ticaret ABD milli gelirinin büyük bir bölümünü oluşturmasa da bazı özel endüstriler için dış ticaret çok önemlidir. ABD petrol, boksit, kahve, demir cevheri, kereste, gazete kağıdı gibi ürünleri büyük miktarda ithal etmektedir ve bazı endüstriler bu maddelerin ithalatına bağımlıdır.

Buna karşılık varolan yerli endüstrilerden çelik, televizyon, konfeksiyon, pamuklu tekstil, otomobil gibi endüstriler yabancı rekabetten çokça etkilenmektedir. Özetle ABD ekonomisinde dış ticaretin payı düşük olduğundan bazı sektörler dış ticaretten fazlaca etkilenmekteydi. Her ne kadar ABD açısından sözkonusu endüstrilerin korumasının yararı tartışmalı olsa bile, işçiler ve bu endüstrilerin yöneticileri himaye konusunda güçlü lobi oluşturmakta ve seslerine kulak verilmektedir.

2.3. Tarife Dışı Engellere Yönelim

ABD genellikle dünyada en düşük tarife uygulayan ülke olmasına karşın yabancı rekabet karşısında gerileyen yerli endüstrilerini korumak için tarife dışı bir dizi önlem almaktan da çekinmemektedir. Bunlardan bazılarında ABD hükümetleri diğer ülkelere ABD'ye yönelik ihracatlarını gönüllü olarak kısmaları için baskı yapmakta, bazan da tek taraflı olarak bunu empoze etmektedir.

Bizi ilgilendiren konu genelde tekstil olduğu için, şimdi ABD'nin 1950'lerden beri yürüttüğü tekstil kısıtlamalarıyla ilgili ithalat kısıtlamalarını görelim.

1950'li yılların sonlarında ABD tekstil ve konfeksiyon endüstrisinin Hong-Kong, Kore, Filipin ve diğer gelişmekte olan ülkelerin ticaret hacmindeki artış karşılığında piyasa payı önemli alanda geriledi. Bunun üzerine ABD insiyatifi ele aldı ve bir dizi uluslararası görüşmeler başlatıldı.

Bu şekilde 20 yıllık dönem için her bir tekstil üreten ülkelerin ihracatı için maksimum kotalar kabul edildi. 1981 yılında anlaşmalar yenilendi ve genişletildi.

Kuşkusuz serbest ticaretin öncülüğünü yapan bir ülke için bu durum bir açmaz gibi görünmektedir. Ancak 1980'de mukayeseli avantajlar çerçevesinde başta yünlü ve pamuklu tekstil endüstrileri olmak üzere bazı endüstrilerin etkinliğini yitirmesi, bu alanda karşılaştığı ithalatın hızlığı adı geçen endüstrilere istidam ve sermayenin yeniden tahsisi için gerekli ayarlanma sürecini tanımaması varolan koşullarda ayarlanma sürecinin acılı sosyal ve politik maliyeti ABD'yi ürkütmektedir. İşte yurt içindeki ayarlanma sürecindeki kısa dönemli sıkıntılardan kaçınmak

için ABD dış dünyayı kendi koşullarına uyması için değiştirmeye çalışmaktadır.

3. TEKSTİL TİCARETİNDE KOTALARIN YASALLAŞMASI: 1973-1986 ÇOK ELYAFLILAR ANLAŞMALARI

Daha önce GATT sözleşmesi dünya ticaretinin serbestleştirilmesini tarifeler indirimiyle sağlanmasını kotaların ise yasaklanmasını öngörmekteydi.

Çok Elyaflılar Anlaşmalarının da temel amaçları ticaretin gelişmesini ticarete engellerin azaltılmasını ve dünya tekstil ürünleri ticaretinde serbestliği sağlamaktır. Aynı zamanda tekstil ticaretinin düzenli ve adil bir şekilde gelişmesini sağlamak, ithalatçı ve ihracatçı ülkelerin piyasalarında ve çeşitli üretim üzerindeki yıkıcı etkilerin önlenmesini sağlamaktadır.

Çok elyaflılar anlaşması yukardaki ilkeler çerçevesinde GATT'ın uzantısı görünümündedir. Ancak 1973 yılında imzalanan bu ilk MFA anlaşmasının 3. maddesinde ise şu hüküm yer almaktadır. "İthalatçı ülkelerin belirli kategorilerde pazarların önemli ölçüde bozulması durumunda miktar kısıtlamalarına yani kota uygulamalarına gidilebilir." İşte günümüzde batı ülkelerinin bizi de çok yakından ilgilendiren kota uygulamaları MFA anlaşmasının 3. maddesinden kaynaklanmaktadır. Anlaşmanın genel havası GATT sözleşmesini destekler görünürken GATT'ın karşı olduğu miktar kısıtlamalarıyla ilgili husus MFA anlaşmasıyla delinmektedir.

MFA anlaşmasında pazar bozulmasıyla ilgili durumlara Ek-A'da yer verilmiştir. Buna göre ulusal üreticiler ciro, pazar payı, kâr, ihracat düzeyi, istihdam düzeyi, üretim, kapasite kullanımı, verimlilik, yatırımlar pazar bozulmasına yolaçan ithalat hacmiyle diğer ithalat hacmi gibi unsurlar incelenerek pazarların bozulması ve buna göre kota konulup konulmayacağını incelenmektedir.

MFA ayrıca taraf ülkelere tekstil ticaretini özel anlaşmalar yaparak düzenlemelerini önermektedir

3.1 1973-1977 İlk MFA Denemesi

MFA'nın kapsadığı ilk dönemde özellikle AET ülkeleri "case by case" yöntemiyle ihracatlarını artıran ve topluluk pazar yapısını bozma tehlikesi yaratan düşük maliyetli mal sunan ülkelerle ikili anlaşmalar yapma yoluna gitmişlerdir. Bu dönem ayrıca 1973 sonunda dünya petrol fiyatlarının dört katı yükselme göstermesi nedeniyle ekonomik gerileme (resesyon) döneminin başlangıç yıllarıydı. Dolayısıyla AET piyasaları, yaşanan ekonomik bunalım sonucunda bozulmaktaydı. Bir yandan ekonomik bunalım, öte yandan da MFA ürünlerinin AET'ye ithali AET tekstil sanayiini önemli ölçüde etkilemiştir. Bunun sonucunda büyük iş kayıpları ortaya çıkmış birçok fabrika kapanmıştır. Bunun etkileri topluluğun belirli bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Bu koşullar altında AET sürekli bunalımlarla başedebilmek için hem sanayi hem de ticari alanda yeni bir tekstil politikası uygulamaya zorunlu kalmıştır.

3.2 İkinci MFA Denemesi: 1977-1981

AET Komisyonu'nun ikinci MFA görüşmelerinden önce 21. Haziran. 1977 tarihinde almış olduğu kararlar bu konudaki hedefler belirlenmiş olup şöyle belirtilmiştir:

AET pazarlarında bölgesel pazarlar dahil özellikle yüksek düzeyde nüfuz (penetrasyon) düzeyine sahip olan tekstil ürünleri ithalatında, komisyon ve üye ülkelere benimsenen temel ilke, yenilenen MFA'nın yürürlükte olduğu süre içinde tekstil ithalatındaki istikrarı korumak ve topluluk üreticilerinin pazardan makul bir pay alabilmelerini sağlamak için ithalat nüfuz oranlarının 1976 nüfuz oranlarında korunmasını sağlamaktır.

1977'de MFA yenilendiğinde, özellikle nüfuzu yüksek düzeydeki tekstil ürünleriyle ilgili olarak AET'nin önde giden amacı, piyasada görülen sıkıntıların sorumlusu durumundaki düşük maliyetli ülkelere yapılan ithalattaki nüfuz oranlarında istikrar sağlamaktır. Topluluk piyasasının 1976'daki nüfuz oranlarına dayanarak konsey, ilgili ürünlerin duyarlılığına göre yıllık büyüme oranları saptamak suretiyle istikrar hedef düzeyleri belirlemiştir. En duyarlı ürünleri kapsayan 8 kategori için (pamuk ipliği, pamuklu kumaşlar, sentetik iplikli kumaşlar, "T-shirt"ler, kazaklar, pantolonlar, blüzerler, gömlekler) için ki bunlar MFA ürünleri ithalatının yarısından fazlasını oluşturmaktaydı. Konsey düşük maliyetli ülkelere yapılan bütün ithalata ait global tavanlar saptamıştır. Global tavan kavramının altında yatan asıl amaç, tüm düşük maliyetli ülkelerin ihracatını 1976 ithalat bazında saptanmış, kabul edilebilir toplam ithalat düzeyiyle sınırlamaktır. İthalattaki artış tüketimdeki artışa bağlanmalı ve düşük maliyetli ürünlerle piyasaya girişte denge sağlanmalıydı. Aslında nüfuz oranları, tam istihdam yukarıda saydığımız sekiz kategori ürünün bazıları için kararlaştırılmış, diğerleri için konsey nüfuz oranlarında makul bir yıllık artış kabul etmiştir.

1977 görüşmeleri sonrasında ilk MFA bir protokolle 4 yıl uzatılmıştır. Bu protokole göre AET, MFA metninden makul ayrılmalar yapabilecekti. MFA anlaşmaları uluslararası bir anlaşma niteliğinde olup taahhüt eden tarafları belirli durumlarda ve belirli koşullarda tekstil ürünlerini seçmeli olarak sınırlandırmaya yetkili kılmaktaydı. MFA aynı zamanda taahhüt eden tarafları ikili anlaşmaları önceden görüşmelerine izin vermekteydi. Yenilenmiş MFA bazında AET, Arjantin, Bengaldeş, Brezilya, Kolombiya, Kore, Mısır, Guatemala, Haiti, Hong Kong, Macaristan, Hindistan, Endonezya, Makao, Malezya, Meksika, Pakistan, Peru, Polonya, Filipinler, Romanya, Singapur, Sri Lanka, Tayland, Uruguay ve Yugoslavya'yla ikili anlaşmalar yapmıştır. Ayrıca Topluluk MFA'ya katılmayan Bulgaristan ve Çin'le de benzer anlaşmalar imzalamıştır.

Bu anlaşmaların çoğu belirli ürünler için kota saptamakta ve hepsi ithalat düzeylerini belirlemektedir. Böylece topluluk kota belirlemek amacıyla görüşmeleri başlatılmaktadır. Kotalar ürünün hassasiyetine ve sağlayan ülkenin piyasa payına göre değişen bir oranda ithalat nüfuzunu bağlı olarak yıldan yıla artırılmaktadır.

Genel olarak üretici ülkeler ikili anlaşmalarla konulan kota kısıtlamalarına uymuşlar, kotaları özellikle çifte kont-

rol sisteminin sağlanmasına "double-checking system" doğru olmuştur. Bunda ithal edilen ürünlerin kökeni ile ilgili denetimler için anlaşmalardaki hükümler etkin olmakla birlikte, yine de hilekârlıkları ortadan kaldırmanın olanaksız olmaması önemli etmen olmuştur. Topluluk üye ülkeler arasında gümrük işbirliğinin güçlendirilmesine ek olarak, Hong Kong ve Güney Kore'yle bu ülkeler çıkışı, ancak hile yoluyla Güney Asya ülkeleri kanalından AET'ye giren ürünlere engel olmak için kota miktarları üzerinde anlaşmaya varmıştır.

MFA'ya katılan düşük maliyetli ülkelerle yapılan anlaşmalara paralel olarak AET, MFA'ya global tekstil politikası uyarınca tercihli ticaret anlaşmasıyla bağlanan Akdeniz ülkeleri (İspanya, Portekiz, Fas, Tunus, Malta, Kıbrıs ve Yunanistan) ve toplulukla ikinci "Lome Sözleşmesi" çerçevesinde ilişki kurmuş bulunan Afrika, Karayip ve Pasifik'teki gelişmekteki ülkelerle uygun anlaşmalar yapmıştır. Akdeniz ülkeleriyle AET tekstil ticaretini tarafların geçmekteki düzeyleri itibarıyla izlemelerine olanak veren idari işbirliği sistemine dayalı bir dizi geçici kısa dönem anlaşmaları sonuçlandırmıştır. Bu anlaşmalar ticaret akışında ani dalgalanmaların olması durumunda danışmalar yapılabilmesi için hükümler taşımaktadır. Topluluk tekstil üretimi nispeten küçük olan Pasifik ülkeleriyle böyle anlaşmalar yapmamıştır.

3.3 Üçüncü Çok Elyaflılar Anlaşması (1981-1986)

AET ilgili komisyonu Çok Elyaflılar Anlaşmasının (MFA) 1981 sonrasına uzatılmasını, dünya tekstil ticaretinde karışıklığa yol açmamak için gerekli görüyordu. Komisyon topluluk talebinde halihazır ortalama büyüme oranının yıllık % 1 civarında olduğunu ve yakın gelecekte de bir artış beklenmediğini özel olarak vurgulamıştı. Ayrıca AET'nin diğer dünya pazarlarında tekstil ve giyim eşyası ihracatı yapmada karşılaştığı engellerle birlikte, ticaretteki düzenli ve dengeli gelişmeyi tehlikeye sokmadan ve çok elyaflılar anlaşmasınca öngörülen ayırıcı etkilerden kaçınılmaksızın, bu anlaşmadaki daha önceki % 6'lık genel ithalat büyüme hızının yüksek olduğu vurgulanmıştır. Büyüme hızları belirlenirken AET pazarlarındaki tüketim trendlerinin hesaba katılması gerekmektedir.

Yukarıda da vurguladığımız gibi, tüm kısıtlanmış düşük maliyetli mal ithalatı için % 6'lık genelleştirilmiş tek bir büyüme hızı AET için yüksek kabul edilmiştir. Bu nedenle daha büyük çapta farklılaştırmaya gerek duyulmuştur. Dolayısıyla komisyon en az gelişmiş ve daha az rekabetçi ülkelere karşı daha uygun bir davranışta bulunabilmek için, en gelişmiş ve rekabetçi üreticilerden ithalatı sabitleştirmeyi amaçlamıştır. Kuşkusuz ülkemizin konumunun pek çok ülkeye göre gelişmiş olması 1981 sonrası tekstil ihracatımızda karşılaştığımız sorunların en önemlisi olmaktadır.

Öte yandan daha önceki Çok Elyaflılar Anlaşması hileli yollarla ilgileneşine karşın, anlaşma metni, özel olarak kökeni gösterilmeyen malların gerçek kökeni olan ülke kotasından bulunup çıkarılması ilkesine yer verilmekteydi. İşte bunun telafisi yoluna da gidilmiştir. Toplu-

luk bütün öngörülen durumları ikili anlaşmalar yoluyla sonuçlandıracaktır.

Yeni Çok Elyaflılar Anlaşmasıyla AET tercihli ülkelere karşı da bir yaklaşım getirmiştir. Topluluk iç düzeyi için duyarlı malları çin tercihli iç global tavanlar belirlenmiştir. Dış düzeyde ise AET üretici ülkelerle idari işbirliği kurarak ve belirli ithalat miktarlarına erişildiğinde üretici ülkelerle görüşmelere başlayarak belirlenen tavanlar için güvence sağlanmaya çalışılmıştır. Görüşmelerin amacı toplulukta ve bölgesel düzeyde tercihli iç global tavanlara getirilen korumalara dostça çözümler bulabilmektir. Eğer bu konuda başarıya ulaşılamazsa, amaca ulaşabilmek için son çare olarak himaye hükümlerinin kullanılması gündeme gelecekti.

Topluluk içinde özellikle yüksek düzeyde nüfuz sahibi tekstil ürünlerinin ithalatında AET'ce kabul edilmiş temel amaç yenilenmiş MFA'nın yürürlükte kaldığı sürece tekstil ithalatında istikrarı sağlamak ve topluluk üreticilerinin pazardan makul bir pay alabilmelerine izin vermek için ithalat nüfuz oranlarının 1976 nüfuz oranlarında tutulmasını gerçekleştirmektir.

3.4 Dördüncü Çok Elyaflılar Anlaşması (1986-1991)

Tokyo görüşmelerinde (1979) GATT tarife dışı engelleri düzenlemek ve bunları kısıtlamak üzere yeni KOD'lar koymuştu. Ancak bu kodlar özellikle tekstil alanında yeni tarife dışı engellerin ortaya çıkmasını engelleyememiş, MFA çerçevesinde bir dizi kota konması sürmüştür.

1986 yılı yaz aylarında yenilenen ve 1991'e kadar uzatılan Çok Elyaflılar Anlaşmalarının dördüncüsü, büyük ithalatçı ülkelerin tekstil ticaretine önemli kısıtlamalar getirmiştir. Aslında feshedilmesi beklenen anlaşma 1991'e kadar uzatılmıştır. Yeni MFA anlaşmasının getirdiği yeni hükümlerle bundan sonra tekstil ihracatçısı ülkelerin MFA dışında kalmaları ve bağımsız hareket etmeleri kolay olmayacaktır.

4. TÜRK TEKSTİL ÜRÜNLERİNE KARŞI ANTİ-DAMPİNG, TELAFİ EDİCİ VERGİ ve KOTA UYGULAMALARI

Ülkemizde GATT, Uzun Süreli Pamuklu Dokuma Anlaşması ve Çok Elyaflılar Anlaşmalarını imzalamıştır. Nihayet Türkiye 27.2.1985 tarih ve 85/9155 sayılı kararla GATT'ın Subvansiyonlar Kodu denilen anlaşmayı imzalamıştır. Türkiye MFA anlaşmasını imzaladığı için anlaşmanın ikinci maddesini ve bunun sonuçlarını kabul etmiştir. Anlaşmanın ikinci maddesi şöyle demektedir. "Ana amaç tekstil maddeleri ticaretinin düzenli ve adil gelişmesini sağlamak ve ithalatçı ülkelerde olduğu kadar ihracatçı ülkelerde de pazar ve üretim tipleri üzerinde bozucu etkilerden kaçınmak suretiyle bu maddelere ilişkin ticaretin gelişmesini, ticarete engellerin indirilmesini ve dünya ticaretinin giderek serbestleştirilmesini gerçekleştirmek olacaktır." Daha önce de vurguladığımız üzere MFA anlaş-

Bölge ve Ülkelere Göre Dünya Tekstil Üretim Eğilimleri*

Çeviren: Erol ÖZENÇ
İGEME Uzmanı ANKARA

Hazır giyime yapılan harcamalar 1986'nın ilk alt ayında 1985'in aynı dönemine oranla % 6 daha fazla olmasına karşın; daha iyi rekabet edebilen bir kambiyo kuru, daha sıkı ithalat kısıtlamaları ve tekstil talebinde azalmanın bir sonucu olarak ABD'de daha düşük bir tekstil ithalat artışı beklenmektedir. 1985'te ABD'de yurt içi giyim üretimi yalnızca % 1.5 artmıştır. Başlıca AET ülkelerinde tekstil ve giyim üretimi, 1980 düzeylerinin çok altındadır. Japonya'da tekstil ve giyim sanayi, ekonomik büyümedeki yavaşlamadan ve değeri artan Yen'den zarar görmüştür. 1985'te üretim % 0.7 ve ihracat ise % 7.3 düşmüştür. Yatırımlar da azalmıştır. Yen'in değer kazanması 1986'nın ilk dört ayında Güney Kore'nin ve Tayvan'ın Dolara bağlı ekonomilerine büyük bir patlama yapma imkanı vermiştir. Güney Kore'nin lif ürünleri ihracatı, 1985'de % 16.4 ve Tayvan'ın ihracatı ise % 19.6 artmıştır. Fakat Hong Kong gib Güney Kore ve Tayvan da, özellikle ABD'ye ihracatın artık eskisi gibi artmadığını görecektir; kotalar hızla düşmekte ve kota primleri artmaktadır. Bu arada Çin iyimserdir ve 1990'daki hızlı büyümeyi planlamaktadır. Güney Doğu Asyalı ihracatçılar, AET ile yapılan yeni MFA sözleşmelerinin bir miktar artış ve esneklik sağlayacağı konusunda umutludurlar.

WORLD TEXTILE TRADE AND PRODUCTION TRENDS

In the USA lower textile import growth is forecast as a result of a more competitive exchange rate, tighter import restrictions and a slowdown in textile demand, although consumer spending on clothing in the first six months of 1986 was 6 per cent up on the same period in 1985. In 1985 US domestic clothing output grew only 1.5 per cent. In the major EEC countries textile and clothing output is still well below 1980 levels. In Japan, the textile and garments industry has suffered from a slowdown in economic growth and the rising yen. Output fell 0.7 per cent in 1985 and exports fell 7.3 per cent. Investment was down too. The appreciation of the yen has given a tremendous boost to the dollar - linked economies of South Korea and Taiwan in the first four months of 1986. South Korea's

* "Textile Outlook International, November 1986, The Economist Publications Limited'den çevrilmiştir."

exports of fibre products rose 16.4 per cent and Taiwan's 19.6 per cent on 1985. But South Korea and Taiwan, like Hong Kong, are finding that spectacular growth of garment exports, especially to the USA, is being affected by the steady stream of "calls"; quotas are falling rapidly and driving up quota premia. China meanwhile remains optimistic and is planning for rapid expansion by 1990. The Asean exporters are hopeful that the new MFA agreements with the EC will provide some increased growth and flexibility.

1 - ABD

1.1. ABD'de Talep Yavaşlamakta

Son yıllarda ABD pazarının başlıca özelliği, artan talep ve bundan da daha hızlı artan ithalat olmuştur. 1986 ve 1987'de bu iki özellik tersine dönmüştür. Daha iyi rekabet edebilir bir döviz kuru ve daha sıkı ithalat kısıtlamaları ile talep azalmış ve ithalatın büyüme hızı düşürülmüştür. Ancak ithalatın büyüme hızı talepteki azalmaya oranla daha az olmuştur.

Son aylarda, 1986'daki % 4'lük resmi GSMH büyüme projeksiyonu konusunda ciddi kuşku doğmuştur. Şimdi ise daha önce belirtilen büyüme hızının yarısından biraz daha fazlası (% 2,5 civarında) beklenmektedir. Daha ucuz petrol fiyatlarının olumlu etkisi, geniş ölçüde genel belirsizlik ve ABD'nin ağır imalat petrol ve çiftçiliğe dayanan bölgelerindeki ekonomik depresyonun yanısıra açık bütçe ve dış ticaret dengesizliğinin ters etkisi ile geniş ölçüde silinmiştir. Bunun bir sonucu olarak, tekstil talebi artışı muhtemelen bu yıl azalacaktır. Giyimde ise talep büyümesi iki yıldır azalmış ve 1984'de % 9'dan 1985'te % 4'e düşmüştür. Ancak bu yılın başında talebin arttığı belirtilmiş ve 1986'nın ilk altı ayında giyime yapılan tüketici giderleri, 1985'in aynı dönemine oranla % 6 daha çok olmuştur.

Yer döşemeleri ve diğer ev malzemelerine olan talep, ev yapımının patlamasından yararlanmıştır. Ev yapımı ise 1986'nın ilk altı ayında 1985'in aynı dönemine oranla ortalama % 15 daha fazla olmuştur.

1.2. İthalat Artmakta

ABD tekstil ve giyim pazarı, hızlı bir ithalat artışına tanık olmuştur. Aşağıdaki tablo en büyük artışın 1984'te olduğunu, fakat ithalatın 1985'te % 43'e ulaştığını göstermektedir. Ancak bu tablodaki kullanılan miktar ölçüsünde bir zıtlık vardır. Giyim ithalatının artış payı değer olarak % 15'e yakındır. Fakat artış hızı konusunda hiç kuşku yoktur. Giysi ithalatı, 1983'te % 27 ve 1984'te % 32 arttıktan sonra, 1985'te % 9 artmıştır. İthalat artışının hızlı olmasına karşın, MFA satıcı ülkelere yapılan kontrollarda bir yoğunlaşma olmuş ve 1986'da gelişmiş ülkeler tekstil ihracatçısı ülkeler ile çok daha kısıtlayıcı anlaşmalar yapmışlardır.

1985'te MFA ülkelerinden yapılan MFA liflerinden mamul tekstil ve giyim ithalatı ise % 4 artmıştır, fakat Batı

masının üçüncü maddesinde ise şu hüküm yer almaktadır. "İthalatçı ülkelerin belirli kategorilerde pazarların önemli ölçüde bozulması durumunda kota kısıtlamasına gidilebilir."

Öte yandan yukarıda ülkemizin GATT'ın Subvansiyonlar Kodu olarak bulunan anlaşmayı imzalamasıyla daha önce açıkladığımız GATT'ın VI., XVI. ve XXIII. maddeleri çerçevesinde ihracatımızı artırmak veya ithalatımızı kısmak için sübvansiyon gibi dolaysız yollara başvurmayı ilke olarak kabul etmiştik.

Gerek AET gerek ABD ve gerekse İsveç, Kanada gibi başlıca endüstrilemiş ülkeler yukarıdaki anlaşmalar ve daha önce gördüğümüz gelişmeler çerçevesinde, ülkemize karşı anti-damping ve kota uygulamaları başlatmışlardır. Şimdi bunlarla ilgili birkaç örnek verelim:

AET ülkelerinin bazılarının Türk dokuma ve giyim sanayii ürünlerinin ithalatının kısıtlanmasına ilişkin çalışmaları 1977'de pamuk ipliği ile ilgili olarak başlamıştır. İngiltere 1978 ve 1979'da Türk pamuk ipliği ithalatına kısıtlamalar getirmiştir.

Ayrıca AET Türk pamuk ipliğinin sübvansiyona konu olduğu ve fiyatların damping fiyatlar olduğu iddiasıyla 3.12.1981'den itibaren geçici olarak % 16 anti-damping vergisi uygulamaya başlamıştır. 3.4.1982'den itibaren bu oran % 12'ye düşürülmüş ve sürekli hale dönüştürülmüştür. Buna karşılık Türkiye AET çıkışı bazı demir ve çelik ürünlerine % 15 fon uygulamaya başlamıştır. Bu fon 5.1.1984 tarihinden itibaren % 5'e düşürülmüştür.

Pamuk ipliği konusunda yürütülen görüşmeler 19.8.1982'de bir anlaşmayla sonuçlanmıştır. Buna göre saptanan asgari ihracat fiyatı üzerinden Türkiye'nin 1982 yılında AET'ye pamuk ipliği ihracatı 75.000 tonla sınırlandırılmıştır. Bu anlaşma 16.3.1984 tarihinde 1984 için 67.000 ton 1985 yılı içinde 77.700 tonluk kontenjanlarla yenilenmiştir.

Pamuk ipliği konusunda AET ile yapılan anlaşmanın en önemli yönü Türkiye - AET arasındaki ticari ilişkilerde yaklaşım değişikliğinin Türkiye tarafından kabul edilmiş olmasıdır. Böylece Türkiye toplulukla tercihli ticaret anlaşması olan herhangi bir ülke durumuna gelmeyi kabul etmiş olmaktadır. ABD, MFA kapsamındaki 120 kate-

goriden 12'sinde ülkemize (1986 yılı itibarıyla) kota koymuş durumdadır. Özellikle ülkemizin en güçlü olduğu pamuklarda kotalarla ihracatı kısıtlanmış durumdadır. Varolan durumda ABD pazarına girebilmek için yün ve keten dokuma ve giysilerle, kota boşlukları bulabilir. ABD ile ticari ilişkilerimizde kota uygulanmayan bir alan da deri konfeksiyon ürünleridir.

5. SONUÇ

Başta ABD ve AET olmak üzere batı ülkeleri başta tekstil olmak üzere her türlü malın kendi ülkelerine ithalatında piyasa ekonomisi dışında yapılan müdahalelerine karşı kesin tavır koymaktadır. Bir başka deyimle bir malın fiyatını damping veya sübvansiyon yoluyla düşürerek kendi piyasalarına alışagelen ithalat ve ihracat şekilleriyle sokulmasına ilke olarak izin vermemektedirler. Bu alanda da hayli yol almışlardır. O halde Türk tekstil ürünlerinin batı ülkelerinde pazar payını artırması ancak normal ekonomi kuralları çerçevesinde olanaklıdır. Ancak bu alanda da batı ülkelerinin kullandıkları yüksek teknoloji gözönüne alınırsa ülkemizin aynı silahla cevap vermesiyle sonuç alınabilir. Çünkü işçiliğimiz onlara göre ucuzdur.

Varolan durumda batı ülkelerinin koymuş oldukları kotaları aşmanın diğer yolları karşılıklı ticaret, lobi oluşturma, başka ülkelerde yatırım yapma, "switch" şirketlerinden yararlanma vb. yöntemler olabilir.

KAYNAKÇA:

- BALKIR C. ve ÜNAL H., Uluslararası Ticarete Haksız Rekabet ve Anti-Damping Uygulamaları,
- BAŞER G., Tekstil Dışsatım Sorunlarının Çözümünde Kalite Yaklaşımı, Dış Ticaret Araştırma Merkezi, Eylül 1986.
- EREM T., 30 ve 31 Ekim 1986 İstanbul'da Uluslararası Pazarlama ve İhracat Sempozyumu'nda sunulan tebliğ.
- MEIER Gera M., Problems of Trade Policy, Oxford University Press, 1973.
- SEYDİOĞLU H., Türkiye Ekonomisi ve İstikrar Politikaları: 1980-1985, Marmara Üniversitesi Türkiye Ekonomisi Araştırma Merkezi, İstanbul, 1986.
- The European Community's Textiles Trade Çev. KARLUK Rıdvan, DPT Yayını No: 1858, 1982.